

ТМ	Г. XXIII	Бр. 3-4	Стр. 203 - 214	Ниш	јул - децембар	1999.
----	----------	---------	----------------	-----	----------------	-------

UDK 371.13-057.164:331.101.32(083.94)

Претходно саопштење

Миленко Кундачина

Примљено: 18.12.1999.

Учитељски факултет
Ужице

ЗАДОВОЉСТВО ПОСЛОМ АСИСТЕНТА ПРИПРАВНИКА

Rezime

У раду се износе резултати емпиријског истраживања о задовољству послом асистената приправника по сегментима: настава, научно-истраживачки рад, напредовање и стручно усавршавање у струци. Резултати истраживања показују разлике у степену задовољства асистената приправника појединим аспектима рада на универзитету. Асистенти приправници показују респектовано одређени ниво критичности у оцени стања стварности. У великој већини су, углавном, задовољни појединим сегментима радних задатака. Истраживање је урађено у оквиру пројекта *Дидактичко усавршавање универзитетских сарадника* (14Т19/11).

Кључне речи: асистенти приправници, наставни рад, научно-истраживачки рад, научно напредовање и стручно усавршавање, задовољство послом.

1. Теоријско-методолошки приступ

Асистенти приправници се запошљавају на факултету са високим аспирацијама у погледу својих могућности, способности, особина и услова које треба да им пружи радно место. Међутим, таква очекивања често остају неиспуњена и изазивају незадовољство. Асистенти приправници поред припремања и извођења вежби обављају консултативни рад са наставницима,

консултативни индивидуални и групни рад са студентима и пружају менторску помоћ и праћење израде семинарских, практичних и дипломских радова студената.

Б. Ђорђевић и Ј. Ђорђевић истичу да нема једне свеобухватне теорије личности која би могла објаснити све сложености и разноврсности личности наставника и његове професије. Наставник је, пре свега, индивидуа, личност, а тек затим припадник одређене професије. Издвајају се три претпоставке професије и рада наставника: 1. лична својства, 2. дидактичка знања и спретности и 3. организацино-комуникативна својства (1992: 17).

Постоје различите дефиниције општег задовољства послом: као љубав према послу, стање у коме појединац воли свој посао или као став према послу уопште. У *Психологијском рјечнику* задовољство послом се одређује као општи афективни однос запосленог према свом конкретном послу и целокупној радној ситуацији. Теоријски, оно је резултанта радникових мишљења о свим, за њега релевантним интризичним и екстризичним аспектима посла (Пец 1992:506).

У теорији психологије рада издиференциране су две димензије задовољства послом. Прва представља општи фактор задовољства послом, а друга се састоји у наглашености великог броја појединих, специфичних фактора од којих је сваки везан за различите радне ситуације.

На задовољство послом асистената приправника утичу објективни, али и субјективни чиниоци на факултету, универзитету, непосредном окружењу, породици и друштвеној заједници. Томе се могу додати и високе аспирације сарадника.

Здрави међуљудски односи, ангажовање асистената у наставном процесу ствара задовољство које побуђује осећање да су обавезни и дужни уложити напоре у подизању своје стручне и педагошке компетенције. Осећање незадовољства асистенти приправници испољавају у вези са стањем и својим положајем на факултету. Поремећени међуљудски односи на факултету испољавају се, између осталог, у намери или нехату да сарадници обављају послове који им не припадају, да им се успорава напредовање и сл. Осећања стечена у вези са обавезама и дужностима постају самосталан мотив сарадника за напоре ка подизању компетенције за посао који обављају и улагање нових напора у наставни процес и научно стваралаштво.

Асистенти приправници научно-наставни процес на факултету процењују и доживљавају у односу на своја очекивања, свој интерес и перцепцију своје улоге у њему. Из перцепције и проце-

не стања у научно-наставном процесу настаје осећање (не)задовољства. Стање (не)задовољства постаје услов односа појединца према својим обавезама и правима. "Појединац се не понаша у складу са ситуацијом каква она стварно јесте, већ каквом је он доживљава" (Шибер 1984:121) и каквом је жели.

Постоји низ чинилаца који утичу на незадовољство о занимању асистената приправника. То су низак материјални стандард, рад са великим бројем студената, нерешена стамбена ситуација, преоптерећеност наставним обавезама, застарелост опреме, отежано напредовање у струци и науци, и друго. Неки од тих чинилаца стварају и осећај бесперспективности. М. Гузина истиче да већи број студија показује да млади људи, нарочито они са високим образовањем и квалификацијом имају висока очекивања, да постоје велике разлике између очекивања и онога што пружа реална ситуација, што умањује њихову ефикасност и даљи развој (Гузина 1980:64).

У истраживању обављеном у Институту за социолошка и криминолошка истраживања у Београду у току 1979/80. године на листи од 48 занимања већи углед код нас од научног радника имају судија, архитекта, машински инжењер, док у свету научни радник заузима ранг од првог до трећег места.

Према П. Мандићу емпиријска истраживања показују да професија универзитетских наставника није довољно атрактивна из следећих разлога: постављају се претерани захтеви као сталезу, сувише су оптерећени наставним и ваннаставним радом, нису довољно материјално стимулирани с обзиром на квалификације које имају и послове које обављају, нису им објективно решени стамбени проблеми, напредовање у струци је споро, а одговорност у раду је велика. Према истом истраживању, ангажованост сарадника у току једне седмице знатно је мања него ангажованост наставника. Асистенти највише времена (20 сати) троше у научној раду, затим за припреме вежби (10 сати) и извођење вежби (10 сати). Од два до шест часова потребно им је за консултације са студентима и исто толико за преглед студентских радова (Мандић 1976:21).

Ј. Ђорђевић упозорава на недовољан број асистената на свим факултетима. Такво стање оцењује на неким факултетима као алармантно (Ђорђевић 1991). Споро се врши подмалађивање кадра, у појединим случајевима асистентски кадар је са дугим радним стажом и неиспуњеним обавезама за избор у наставничко звање.

Асистенти приправници поседују својства значајна за кон-

тинуирано професионално образовање, настоје да побољшају обављање посла, предузимају истраживања, чешће учествују у научним активностима било у организованим облицима или самостално, имају јасно одређене планове самосталног научно-истраживачког рада, траже нове путеве долажења до научних извора, проширују образовне видике мимо своје основне професије, имају циљ да постану експерти у неком ужем подручју, настоје да држе корак са развојем своје научне области за коју су бирани, за своје узорне имају професоре факултета и своје успехе доживљавају са осећањем задовољства.

Ш. Алибабић је емпиријским путем утврдила да су испитиване димензије самообразовања наставника (став према самообразовању, ангажовање у самообразовању, опсег, квантитет и континуираност образовања) статистички значајно повезане са ставом према послу, односно са задовољством послом (Алибабић 1986: 305).

Према М. Гузини, у методологији мерења задовољства послом сусрећу се холистички и адитивни приступ. У холистичком приступу опште задовољство послом мери се на основу индикатора, тврдњи, при чему се сабирањем одговора добија општи скор задовољства послом. *Brayfield-Rotova* скала за мерење општег задовољства послом (*Brayfield-Rothe*) садржи 18 тврдњи датих у облику *Ликертове скале*. Овде спада и пројективни инструмент *Кунова скала лица*.

Други приступ је индиректан приступ где се мера општег задовољства добија индиректно преко задовољства појединим аспектима посла. Њему припадају адитивни поступак и вредновање задовољства појединим факторима. За адитивни поступак је карактеристично да се опште задовољство послом схвата и мери као збир задовољства појединим конкретним аспектима посла (М. Гузина 1980:137).

Основна оријентација овог сегмента истраживања била је да се емпиријским неексперименталним приступом проучи проблем дидактичко-педагошког образовања асистената приправника имајући у виду њихов афективни однос према послу који обављају. Као одговорни носиоци универзитетског образовно-васпитног процеса асистената приправника били су извор истраживачких информација значајних за ово истраживање. Тиме је захваћен један од фундаменталних проблема ефикасности научно-наставног рада сарадника.

Како циљ истраживања опредељује методологију, определили смо се за индиректни, адитивни приступ, где смо задовољс-

тво сарадника добили преко задовољства појединим аспектима посла: наставним радом, научно-истраживачким радом, стручним усавршавањем и напредовањем у струци.

Задовољство, као зависну варијаблу, операционализовали смо као димензију свести у којој су сарадници (не)задовољни стањем и својим положајем на факултету, која се огледа у нивоу изражености емоционалног односа према стварима и појавама везаним за посао који обављају, на скалама задовољства чији ајтеми репрезентују поједине видове задовољства. Задовољство иде у два смера од неутралног до максималног задовољства, и од неутралног до максималног незадовољства.

Мерење, односно оцена задовољства асистената приправника стањем на факултету изражена је преко афективног односа сарадника, односно става према свом занимању. Сматра се да ће асистенти приправници, ако на њих делује позитивно или негативно одређен склоп фактора, своје (не)задовољство на факултету изразити најлакше преко емотивне стране своје личности, без обзира о ком аспектима наставно-научног рада на факултету се ради.

Асистентима приправницима је понуђена скала (не)задовољства са одређеним бројем ајтема на којима су могли да изразе степен свог (не)задовољства. То је тростепена биполарна скала процене (задовољан, углавном задовољан и незадовољан). Систем скала омогућио је универзитетским сарадницима да на основу својих ставова и искуства селективно процењују своје задовољство везано за поједина подручја рада, као значајну варијаблу у осветљавању и решавању проблема педагошко-психолошког образовања.

Циљ истраживања је да се утврде услови под којима долази до позитивног афективног односа сарадника према васпитно-образовном процесу као и смер и карактер утицаја појединих чинилаца на факултету који у том смеру делују.

За проверавање статистичке значајности разлика међу варијаблама примењен је хи-квадрат тест, а смер повезаности међу варијаблама утврђен је на основу кретања података у контингенцијским табелама. Истраживања о овом проблему код нас није било, па није могло ни бити компарације података што је отежавало ваљаност закључивања.

2. Резултати истраживања

Истраживањем се хтелo сазнати да ли су универзитетски сарадници задовољни научно-наставним радом на факултету. За

потребе овог рада издвојена су три сегмента задовољства, наставни рад, научно-истраживачки рад и научно напредовање и стручно усавршавање. Ова подела на три сегмента је условна с обзиром на јединство научног и педагошког рада на факултету. На основу ових елемената требало је оценити колико су асистенти приправници лично задовољни статусом који имају на факултету.

Табела 1.

Задовољство асистената приправника појединим аспектима рада на факултету

	Сегменти задовољства	Степен задовољства			Свега
		Задовољан	Углавном задовољан	Незадовољан	
1.	Наставни рад	102 47,66	102 47,66	10 4,68	214 100,00
2.	Научно-истраживачки рад	50 23,36	126 58,88	38 17,76	214 100,00
3.	Научно напредавање и стручно усавршавање	166 77,57	45 21,03	3 1,40	214 100,00

Проценти фреквенције одговора нису се могли сабирати због тога што немају исту снагу као индикатори задовољства, јер се процене односе на различите аспекте. Међутим, сваки од одговора о појединим сегментима задовољства даје допринос одговарајућем закључку.

Подаци показују да су асистенти приправници у већем постотку задовољни или углавном задовољни аспектима рада на факултету него што су незадовољни. У постотку појединих категорија задовољства постоје велике разлике међу појединим аспектима рада на факултету. Асистенти приправници су најмање задовољни научно-истраживачким радом (17,76% незадовољно и 58,88% углавном задовољно). Ова чињеница представља упозорење за стручно-научне органе факултета и универзитета. Асистенти приправници су показали нешто веће задовољство са наставним радом (47,66% задовољно и 47,66% углавном задовољно). Мора се имати у виду да задовољство послом најчешће зависи од узајамно повезаних фактора, јер фактори врло ретко делују појединачно.

Према истраживању С. Маринковић о ефикасности постдипломских студија, утврђено је да је она изразито ниска, са високим процентом осипања. Магистарске студије заврши тек 1/3 уписаних кандидата, од тога у предвиђеном року само 7%, а чак више од половине (59,9%) је оних који су стекли овај назив након

5 и више година студирања. Због тога свега 9,89% магистрира до своје 27. године, а скоро 30% магистара има 40 и више година. Такође, просечно око 50% доктора наука свој научни степен стиже после четрдесет година живота и скоро 1/3 са 46 и више година (1987:588). Овде се мора имати у виду да полазници постдипломских студија нису само асистенти приправници.

Из резултата истраживања сазнаје се да асистенти приправници показују респектовано одређен ниво критичности у оцени стања стварности на факултету. Процена властитог задовољства као субјективног доживљаја зависи од тога колико је појединац осетљив на неиспуњавање онога што очекује од установе у којој ради.

Критичност у оцени стања на факултету по појединим сегментима, изражена незадовољством, треба да послужи као опомена, али и као индикатор правилног третирања радних обавеза и задатака асистената приправника. Сарадници су у великој већини делимично задовољни појединим сегментима радних задатака. Низак степен задовољства великог броја асистената приправника последица је, поред осталог, и ниског животног стандарда. Али, и поред тога, може се закључити да су сарадници умерени, реални и критични у процени самог стања на факултету израженог кроз задовољство, што и одговара стварном стању. Незадовољство које показује један број асистената приправника резултат је критичког односа према ширем кругу чинилаца таквог стања. Критички однос треба сматрати пожељним, чак и карактеристичним за ставове младих, у овом случају универзитетских сарадника. Ради се о незадовољству сарадника који имају позитивну, тј. пожељну вредносну оријентацију према послу који обављају.

У тумачењу ових резултата мора се имати у виду да су дубоки поремећаји, тј. снажно одступање од друштвено позитивног и пожељног у многим областима живота, па и на факултету, објективна стварност.

Концепт "задовољства" стањем на факултету је вероватно сложенији него што је операционализован у овом истраживању. Задовољство је можда зависно од две групе фактора: а) оних који појединца чине више или мање незадовољним (тј. чије веће присуство води већем незадовољству, а одсуство заправо значи да човек није незадовољан због тога; то овде могу бити одређене појаве, креативност асистената и сл. Њихово одсуство не мора изразити никакво "посебно" задовољство, јер је то "нормално" стање, напротив, нема разлога за незадовољство) и б) онима који човека чине више-мање задовољним тим стањем (тј. чије веће

присуство води већем задовољству, а одсуство не условљава незадовољство; јер се опажа као "нормално" стање).

2.1. Задовољство наставним радом

Асистент приправник помаже наставнику у настави и по упутствима наставника обавља одређене послове у настави, посебно у вођењу вежби, консултација, семинара и других облика наставе. Претпоставили смо да постоје статистички значајне разлике у задовољству асистената приправника наставним радом који обављају с обзиром на варијабле, пол и похађање педагошких семинара.

Табела 2.

Задовољство наставним радом и пол

Пол	Степен задовољства						Свега	
	Задовољан		Углавном задовољан		Незадовољан			
Мушки	55	46,49	53	46,49	8	7,02	116	100,00
Женски	47	47,96	49	50,00	2	2,04	98	100,00
Свега:	102	41,66	102	47,66	10	4,67	214	100,00

$$\chi^2 = 2,904 \quad df = 2 \quad p = 0,01$$

На основу поређења израчунатог $\chi^2 = 2,904$ са граничним хи-квадрат вредностима 5,991 и 9,210 за одговарајући број степени слободе ($df = 2$) и на жељеним нивоима значајности 0,05 и 0,01, закључује се да нема статистички значајних разлика у задовољству асистената приправника наставним радом с обзиром на пол испитаника. То значи да повезаност између пола и задовољства асистената приправника наставним радом није стварна, систематска, већ је случајно добијена на овом узорку.

Табела 3.

Задовољство наставним радом и похађање семинара

Похађање семинара	Степен задовољства					Свега		
	Задовољан	Углавном задовољан	Незадовољан					
Похађао	4	20,00	15	75,00	1	5,00	20	100,00
Није похађао	98	50,78	86	44,56	9	4,66	193	100,00
Свега:	102	47,89	101	47,42	10	4,69	213	100,00

$$\chi^2 = 7,160 \quad df = 2 \quad p = 0,01$$

Пошто је вредност израчунатог $\chi^2 = 7,160$ између граничних вредности 5,991 и 9,210 уз одговарајући број степени слобо-

де ($df = 2$), на нивоу значајности 0,05, повезаност између задовољства асистената приправника наставним радом и похађања семинара статистички је значајна, тј. стварна и систематска и није случајно добијена на овом узорку. Међу испитаницима који су задовољни послом мањи је проценат оних који су похађали семинаре дидактичког оспособљавања (20,00%) у односу на оне из категорије који нису похађали семинаре (50,78%). Очигледно је да су испитаници са већим дидактичким образовањем критичнији према наставној стварности и тиме незадовољни. Сама истраживачка продуктивност и наставна ефикасност, поред осталог, условљена је и нивоом задовољства.

2.2. Задовољство научно-истраживачким радом

Поред наставних обавеза, асистенти приправници припремају се за научни рад и учествују у њему. Претпоставили смо да постоје статистички значајне разлике у степену задовољства асистената приправника научно-истраживачким радом с обзиром на пол испитаника и поседовање личне библиотеке.

Табела 4.

Задовољство научно-истраживачким радом и пол испитаника

Пол	Степен задовољства						Свега	
	Задовољан		Углавном задовољан		Незадовољан			
Мушки	29	24,35	66	57,39	21	18,26	116	100,00
Женски	21	21,65	60	60,82	17	17,53	98	100,00
Свега:	50	23,36	126	58,85	38	17,76	214	100,00

$$\chi^2 = 0,462$$

$$df = 2$$

$$p = 0,01$$

Вредност хи-квадрата показује да се испитаници по полу статистички значајно не разликују у задовољству научно-истраживачким радом на факултету.

Табела 5.

Научно-истраживачки рад и поседовање личне библиотеке

Поседовање личне библиотеке	Степен задовољства						Свега	
	Задовољан		Углавном задовољан		Незадовољан			
да	43	25,29	98	57,65	29	17,06	170	100,00
не	7	17,95	23	58,97	9	23,08	39	100,00
Свега:	50	23,93	121	57,89	38	18,18	209	100,00

$$\chi^2 = 1,427$$

$$df = 2$$

$$p = 0,01$$

Поседовање личне библиотеке није статистички значајан чинилац задовољства асистената приправника научно-истраживачким радом на факултету.

2.3. Задовољство напредовањем и стручним усавршавањем

Асистент приправник је једно од звања универзитетских сарадника, и то прво, најниже звање. Асистенти приправници се самостално и по упутама наставника усавршавају у струци с циљем да стекну услове за звање високошколског наставника. Претпоставили смо да се степен задовољства научним напредовањем и стручним усавршавањем асистената приправника статистички значајано разликује с обзиром на пол и породично порекло.

Табела 6.

Задовољство научним напредовањем и стручним усавршавањем

Пол	Степен задовољства						Свега	
	Задовољан		Углавном задовољан		Незадовољан			
Мушки	90	77,59	24	20,69	2	1,72	116	100,00
Женски	76	78,55	21	21,43	1	1,02	98	100,00
Свега:	166	77,57	45	21,57	3	0,93	214	100,00

$$\chi^2 = 2,036$$

$$df = 2$$

$$p = 0,01$$

Подаци из контингенцијске табеле показују да нема статистички значајних разлика у задовољству сарадника научним напредовањем и стручним усавршавањем на факултету с обзиром на пол.

Табела 7.

Задовољство научним напредовањем и стручним усавршавањем и породично порекло

Породично порекло	Степен задовољства						Свега
	Задовољан		Углавном задовољан		Незадовољан		
радници	53	72,60	20	27,40	0	0,00	73 100,00
инжињери	112	80,58	25	17,99	2	1,44	139 100,00
Свега:	165	77,83	45	21,23	2	0,94	212 100,00

$$\chi^2 = 2,773$$

$$df = 2$$

$$p = 0,01$$

Породично порекло није статистички значајан чинилац задовољства асистената приправника научним напредовањем и стручним усавршавањем.

При вредновању конкретног стања на факултету, тј. практичних научно-наставних проблема (настава, научно-истраживачки рад, напредовање у струци и стручно усавршавање), асистенти приправници су у значајној мери критички расположени. Они изостављају изразито позитивне оцене о појединим аспектима рада на факултету. Асистенти приправници критички заузимају ставове према ономе што јесте, тј. према постојећем стању на факултету.

3. Закључак

Општи је утисак, који се намеће на основу претходно изнетих констатација о нивоу задовољства послом асистента приправника до којих се дошло емпиријским путем, да целокупно организовање и стварање услова за квалитетан рад и ангажовање и успешно обављање послова не функционише успешно. Асистенти приправници, обухваћени узорком истраживања, у већем постотоку су задовољни или углавном задовољни послом свог занимања него што су незадовољни. Из тога следе приоритетни задаци на факултетима:

1. повећање броја асистената,
2. педагошко-психолошко усавршавање,
3. адекватно награђивање,
4. смањивање оптерећености асистената приправника ван-наставним делатностима,
5. набавка стручне и научне литературе, и слично.

L I T E R A T U R A

1. Алибабић, Ш. (1986) "Задовољство послом – чинилац самообразовања наставника", *Андрологија*, Загреб, број 10-12, стр. 305-311.
2. Гузина, М. (1980) *Кадровска психологија*. Београд: Научна књига.
3. Ђорђевић, Б. и Ј. (1992) *Својства универзитетских наставника*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду.
4. Ђорђевић, Ј. (1991) "Структура и начин реализације наставних планова", *Настава и васпитање*, Београд, број 1-2, стр. 93-102.
5. Кундачина, М. (1997) "Теоријске основе дидактичког усавршавања универзитетских сарадника", *Теме*, Ниш, број 3-4, стр. 279-286.
6. Маринковић, С. (1987) "Материјално техничка опремељеност и квалитет студирања у високошколским организацијама", *Настава и васпитање*, Београд, број 5, стр. 581-590.
7. Милановић, М. (1989) "Међузависност образовања и задовољства послом", *Андрологија*, Загреб, број 1-3, стр. 47-53.

8. Пеџ, Б. (1992) *Психологијски рјечник*. Загреб: Просвјета.
9. Поповић, Т. (1993) *Компаративна анализа задовољства послом у три области примењене психологије*. Београд: Елит.
10. Савићевић, Д. (1983) *Човјек и доживотно образовање*. Титоград: Републички завод за унапређивање школства.
11. Томековић, Т. (1978) "Утицај неких фактора на задовољство у раду, *Психологија рада*, Загреб.
12. Шибер, И. (1984) *Психологија и друштво*. Загреб: Центар за културне делатности.

Milenko Kundačina, Užice

SATISFACTION RESULTING FROM WORKING AS A JUNIOR ASSISTANT

Summary

The paper presents the results of an empirical research focused on the level of satisfaction resulting from doing junior assistant's job in each of the following segments: teaching, research work, promotion and professional advancement. The results show that there are differences in the level of satisfaction of junior assistants with different aspects of their work at the university. Junior assistants show a certain level of criticality in the evaluation of the state of reality. A vast majority of them is mostly satisfied with certain segments of their duties. The research was carried out within the project *Didactic Advanced Training of the University Junior Teaching Staff* (14T19/11).

Key words: junior assistants, teaching, research work,
scientific promotion and professional advancement,
satisfaction with work.